

JESÚS MASSIP (1927-2021), INVESTIGADOR I ARXIVER

L'activitat investigadora de Jesús Massip Fonollosa (1927-2021) comença el 1959, quan publica a la revista *La Zuda* un estudi sobre el manuscrit dels Costums de Tortosa que seria la seva tarja de presentació en els cercles de la recerca històrica abans d'accedir a la direcció de l'Arxiu de Tortosa (1960). De fet, quan el 1962 va acudir al VII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó celebrat a Barcelona, l'eminent jesuïta Miquel Batllori va citar-lo en la seva intervenció sobre historiografia catalana i així i en aquell context es van conèixer. Va ser l'origen d'una llarga i profícua amistat que Massip evoca en el poema dedicat a Batllori a *Personatges i paisatges*, el seu últim recull poètic.

La recerca de Jesús Massip es va originar en els cursos universitaris d'història del dret que impartia Josep M. Font i Rius (1915-2018), amb qui va col·laborar extensament des de l'arxiu tortosí en les seves recerques. Font i Rius l'orientà en uns cursos de doctorat que Massip va realitzar tardanament i acabà dirigint la seva tesi doctoral. Una tesi que, com no podia ser d'altra manera, va tractar del compendi jurídic tortosí, el primer codi de lleis escrit originàriament en català i columna vertebral de la seva recerca històrica. Massip ha demostrat minuciosament que els Costums de Tortosa arrencaven amb la carta de poblament de Ramon Berenguer IV (1149) i que van anar creixent amb un seguit de costums no escrits al llarg del segle XII i principis del XIII i que es començaren a posar per escrit sota el regnat de Jaume I, malgrat la reticència dels poders feudals perquè s'estava configurant una legislació que atorgava als ciutadans un protagonisme inèdit fins a aquella data. Massip va detectar que, justament per a neutralitzar aquest protagonisme, els templers, cosenyors de Tortosa, van fer circular una versió subtilment manipulada respecte de l'original comtal, que lògicament els afavoria. No se'n van sortir. El cos legal va culminar el 1272 amb la redacció del còdex conegut com a *Consuetudines*, impulsat per la ciutat, però impugnat per la senyoria (templers i Montcada), i revisat fins a la seva aprovació definitiva per la Sentència arbitral del 1277, mostra primerenca del pactisme català, en què el poder feudal ha de cedir davant la puixança dels poders urbans.

Així, com deia Vicens Vives, Tortosa contribueix decisivament a l'aparició del tercer braç, l'estament popular, en la vida pública de Catalunya, en els orígens del parlamentarisme europeu. Recordo que, quan era estudiant de paleografia, vaig ajudar a transcriure el llarg rotlle format per vuit pergamins cosits que conté el procés de revisió d'aquella redacció ciutadana, amb les rúbriques aprovades, rebutjades o reformades per acord i compromís entre l'orde del Temple, els Montcada i la ciutat, i que culminaria amb l'aprovació pactada per totes les parts i la confecció d'un nou còdex expurgat. Aquells Costums de Tortosa escripturats ja en època del Conqueridor van ser el model de base per a l'establiment dels Furs de València, com demostra àmpliament la recerca detallada de Massip.

Tot plegat queda reflectit en un estudi cabdal, *La gestació de les Costums de Tortosa* (1984). Després d'una recerca gairebé detectivesca a l'encaç d'aquest còdex

extraviat (que havia pertangut al marquès de la Roca de Tortosa, cosa que el va dur a Sevilla, on residien els hereus, que ja se l'havien venut a un llibreter de Madrid), la perquisició va culminar amb la descoberta del manuscrit trescentista a la biblioteca March, de Palma, i amb la seva edició facsímil (1999). Indagacions que, comptat i debatut, li van permetre coronar la seva recerca amb l'estudi i l'edició crítica dels Costums de Tortosa, publicada per la Fundació Noguera (1996). Uns estudis, però, que no hauria pogut fer sense el sanejament, l'ordenació i la catalogació prèvia de l'Arxiu tortosí, primer publicant *El catàleg de l'Arxiu Territorial de Tortosa de 1574* (1987), l'únic existent i potser inspirat per Cristòfor Despuig, i després confegint l'actual *Inventari de l'Arxiu Històric de Tortosa*, publicat en dos volums el 1995 (vol. I, pergamins; vol. II, paper).

La seva recerca ha abastat un ampli ventall de temes de la història medieval, basada en la documentació de l'Arxiu Històric tortosí, i ha participat en tots els congressos d'Història de la Corona d'Aragó fets des del 1962 (Barcelona) fins al 2004 (València). Massip va passar, doncs, per Nàpols, Palerm, Saragossa, Montpeller, Mallorca o l'Alguer (Sardenya), sempre especialment invitat perquè aportava documentació inèdita sobre les ciutats de l'antiga Corona que acollien el congrés, molt ben relacionades amb la puixant Tortosa tardomedieval, com testimonia l'Arxiu. També en aquest sentit va ser convidat a participar en el XI Congrés Internacional d'Arxius de París i en el Simposi Internacional d'Estudis Moriscos celebrat a Tunis l'any del cinquè centenari de la caiguda de Granada (1992), on, allunyant-se del triomfalisme dels col·legues espanyols, que parlaven de «conquesta», va ser acomboiat pels tunisians perquè justament aportava la documentació que demostrava la permanència de la població morisca al territori de Tortosa gràcies a l'èxit d'integració pacífica que havien aconseguit els Reials Col·legis i a l'especial protecció episcopal.

La tasca de Massip al capdavant de la institució municipal tortosina queda palesada amb l'edició de dues memòries: *Un quart de segle del Museu i Arxiu Municipal de Tortosa (1961-1986)*, publicada el 1987, i *El Museu i Arxiu Municipal de Tortosa (1987-1991)*, editada el 1993. Però també amb l'assaig *El tresor de la catedral de Tortosa i la Guerra Civil de 1936* (2003), fruit d'una llarga indagació a la recerca de l'extraviada orfebreria medieval tortosina, que va dur Massip als dipòsits del Banc d'Espanya de Madrid i fins a resseguir les traces que apuntaven a Mèxic i Nova York, bé que sense resultats. Tot plegat gràcies a l'inventari i la col·lecció fotogràfica del prevere Eduard Solé Lleixà (1880-1955), purgat pel franquisme que no va poder retornar al seu bisbat i la documentació del qual va ingressar a l'Arxiu tortosí el 1962.

Altrament, Massip va ser professor i director de l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics de Tortosa (1971-1991), delegat del Patrimoni Historicoartístic de la zona de l'Ebre (1960-1980) i professor d'Història de l'Art i d'Història del Dret de la Delegació de la Universitat a Distància de Tortosa (UNED) (1974-1983), on excepcionalment es feien classes presencials amb el Museu-Arxiu com a aula i taller de pràctiques.

El 1988 va rebre el Premi Jaume I d'Actuació Cívica de la Fundació Lluís Carulla per a distingir la seva tasca al servei de la identitat dels països de llengua catalana, el 1991 va ser nomenat acadèmic corresponent per Tortosa de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona), el 2014 va obtenir el Premi Joan Martí i Miralles, atorgat pel Col·legi d'Advocats de Tortosa, i el 2015 li fou concedida la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya «en reconeixement a la seva dedicació a la cultura des dels anys més difícils».

Al final de la seva vida defensava la permanència del monument a la Batalla de l'Ebre (construït el 1966 sobre el pilar central de l'antic pont de la Cinta), eliminant-ne —això sí— tots els elements franquistes i redimensionant la colossal escultura en memòria de la cruent contesa, última resistència republicana a l'exèrcit colpista. I proposava incorporar-hi amb lletres grans els versos de Clementina Arderiu «Joventut, barca afonada, amb totes les veles altes» (*Sempre i ara*, 1946), en expressiu homenatge a l'anomenada Lleua del Biberó, que s'hi va deixar la pell. D'altra banda, el monument és l'obra de més envergadura i ambició de l'escultor Lluís M. Saumells i Panadés (1915-1999), moltes peces del qual es conserven al Museu d'Art Modern de Tarragona, al costat de les de Julio Antonio, Santiago Costa o Rafael Bartolozzi. La memòria històrica sovint s'ha demostrat més eficaç en el reciclatge que en la destrucció, i Massip apostava per recordar el règim criminal que va fer erigir aquella baluerna, capgirant-ne el missatge com un mitjà i posant en evidència la ignomínia feixista.

Francesc Massip Bonet
Universitat Rovira i Virgili

El Dr. Jesús Massip Fonollosa.